

Полякова Світлана Василівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
вчений секретар
Дніпропетровського науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства юстиції України
ORCID ID: 0009-0000-1088-7782

Черемнова Антоніна Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
вчений секретар
Одеського науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства юстиції України
ORCID ID: 0000-0002-0221-6337

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ОЦІНКИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВИСНОВКІВ ЕКСПЕРТА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

CERTAIN ISSUES OF ASSESSMENT AND USE OF THE EXPERT'S CONCLUSION IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Анотація. У статті визначено та проілюстровано на конкретних прикладах сучасну практику оцінки та використання висновків експерта у кримінальному процесі. Автори доводять, що методично правильно визначати два рівні діяльності з оцінки судової експертизи як самостійної форми використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, зокрема судово-слідчий та експертний рівні. Щодо судово-слідчого рівня, то оцінці підлягає тактичний компонент надання висновку експертом. Спираючись на ці позиції, типовість підходів до оцінки судом висновків експертів ілюструється практикою судового розгляду справ про дорожньо-транспортні пригоди. Резюмується, що за основу в якості належного доказу у справі був взятий той висновок експерта, який складений під час судового розгляду з урахуванням більш широкого обсягу вихідних даних та в частині визначення моменту небезпеки для водія узгоджувався з іншими джерелами доказів. На експертному рівні оцінці підлягає змістовий компонент висновку експерта, що безпосередньо пов'язаний зі структурною організацією документа. Фактично формальна структурованість висновку не забезпечує відтворення всієї логічної послідовності, якою керувався експерт.

У підсумку автори наголошують на потребу алгоритмізації процесу оцінки висновку судового експерта. В основу цього процесу вважають можливим покласти структурний поділ висновку на вступну, дослідницьку та заключну частину. Під час аналізу вступної частини висновку судового експерта основна увага повинна приділятися оцінці відповідності її оформлення вимогам нормативно-правових актів, а також дотриманню організаційно-тактичних та процесуальних вимог. Така оцінка тактичного компонента висновку охоплює аналіз широкого кола умов не тільки слідчої, а і судової практики. У дослідницькій частині оцінці підлягає відповідність змісту методикам проведення певних судових експертиз, застосованим експертом під час проведення дослідження, іншим встановленим вимогам законодавства та судової практики. Здатність судового експерта до критичного мислення та поєднання апробовування новітніх методів і засобів роботи з доказами з їх адаптацією до практики своєї професійної

діяльності є запорукою визнання дослідницької частини висновку науково обґрунтованою. Оцінка заключної частини повинна охоплювати перевірку відповідності висновків експерта фактичним результатам дослідження, а також поставленим перед експертом питанням та завданням експертизи.

Ключові слова: використання, висновок судового експерта, доказ, дорожньо-транспортна пригода, експерт, слідча ситуація, судова експертиза, судова ситуація, оцінка висновку судового експерта.

Abstract. The article defines and illustrates with specific examples the modern practice of evaluating and using expert opinions in criminal proceedings. The authors prove that it is methodologically correct to define two levels of activity in evaluating forensic expertise as an independent form of using special knowledge in criminal proceedings, in particular: the forensic and investigative and expert levels. As for the forensic level, the tactical component of providing an expert opinion is subject to assessment. Based on these positions, the typicality of approaches to the assessment of expert opinions by the court is illustrated by the practice of judicial consideration of cases of road accidents. It is summarized that the expert's conclusion, which was drawn up during the trial taking into account a wider range of initial data and, in terms of determining the moment of danger for the driver, was consistent with other sources of evidence, was taken as the basis for the proper evidence in the case. At the expert level, the substantive component of the expert's conclusion is subject to evaluation, which is directly related to the structural organization of the document. In fact, the formal structuring of the conclusion does not ensure the reproduction of the entire logical sequence that the expert was guided by.

In conclusion, the author emphasizes the need for algorithmization of the process of evaluating a forensic expert's opinion. He believes that this process can be based on the structural division of the opinion into an introductory, research, and concluding part. When analyzing the introductory part of a forensic expert's conclusion, the main attention should be paid to assessing the compliance of its design with the requirements of regulatory legal acts, as well as compliance with organizational, tactical and procedural requirements. Such an assessment of the tactical component of the conclusion covers the analysis of a wide range of conditions not only of the investigative, but also of the judicial situation. In the research part, the content is assessed for compliance with the methods of conducting certain forensic examinations, applied by the expert during the research, and other established requirements of legislation and judicial practice. The ability of a forensic expert to think critically and combine testing of the latest methods and means of working with evidence with their adaptation to the practice of their professional activities is a guarantee of recognizing the research part of the conclusion as scientifically sound. The assessment of the final part should include checking the compliance of the expert's conclusions with the actual results of the study, as well as with the questions posed to the expert and the task of the examination.

Key words: use, forensic expert opinion, evidence, road accident, expert, investigative situation, forensic examination, judicial situation, evaluation of forensic expert opinion.

Постановка проблеми. Обґрунтованість та вмотивованість конкретного судового рішення в розумінні положень ст. 370 КПК України безпосередньо зумовлюється повнотою оцінки доказів у справі. Одним з важливих засобів одержання доказів у кримінальному провадженні є проведення судової експертизи. Питання оцінки та використання висновків експертів у кримінальному процесі завжди викликають інтерес у науковців та практиків, адже відповідно до ч. 2 ст. 94 КПК України жодний висновок експерта не буде мати для суду наперед встановленої сили й переваги перед іншими джерелами доказів.

Він підлягатиме перевірці та оцінці за внутрішнім переконанням суду, для чого беззаперечну значущість має алгоритм такої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі з кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи на рівні монографічних та окремих вузькопрофільних досліджень проблеми оцінки та використання висновку експерта розглядали Л. М. Головченко, М. В. Кривонос, І. Р. Курилін, В. К. Лисиченко, О. А. Лопата, Ю. М. Мірошніченко, І. В. Пиріг, Б. В. Романюк, А. М. Тимчишин, М. Є. Шумило, М. Г. Щербаковський, В. Д. Юрчишин та багато інших науковців.

Мета статті – визначити алгоритм оцінки висновків експертів у кримінальному процесі; проілюструвати на конкретних прикладах сучасну практику оцінки та використання висновку експерта.

Виклад основного матеріалу. Висновок експерта відповідно до ч. 1 ст. 101 КПК України – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи [1]. Акцентуємо, що судовий експерт є самостійним процесуальним суб'єктом. Оскільки в КПК України та Законі України «Про судову експертизу» чітко визначений обсяг його процесуальних прав та обов'язків, що відрізняється від прав та обов'язків інших суб'єктів процесуальної діяльності, то саме за допомогою судової експертизи в досудовому розслідуванні та судовому розгляді забезпечується об'єктивність встановлення фактичних обставин кримінального провадження. Однак сам факт їх встановлення не забезпечить використання висновку експерта як джерела доказів у справі.

Докази визнаються допустимими, належними, достовірними й достатніми для формулювання висновків у суб'єкта доказування в результаті їх оцінки. Оцінка доказів є розумовою (логічною) діяльністю слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, яка полягає в тому, що вони за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку, з метою прийняття відповідного процесуального рішення [2, с. 125].

Діяльність з оцінки доказів ведеться, по суті, безперервно. Протягом усього процесу збирання та перевірки доказів суб'єкт доказування є активним та націленим на формування висновків про обставини справи. Відповідно, діяльність судового експерта стає невід'ємним елементом, складником системи заходів, спрямованих на встановлення обставин справи, що можуть свідчити про доведеність або недоведеність вини особи. Це дозволяє розглядати судову експертизу не тільки з позицій її ознак, визначених у ст. 1 Закону України

«Про судову експертизу», а й як організаційно-тактичну діяльність суб'єкта доказування. Тому ми вважаємо методично правильним вести мову про два рівні діяльності як з проведення судової експертизи, так і з її оцінки, зокрема: про рівень судово-слідчий, на якому реалізується тактика призначення й використання результатів судової експертизи, та рівень експертний, що втілює тактику експертного дослідження [3, с. 57–58].

Щодо судово-слідчого рівня. Оцінці підлягає тактичний компонент надання висновку експертом. Узагальнюючи думки багатьох науковців, А. М. Тимчишин обґрунтовано в діяльності суб'єкта доказування щодо проведення судової експертизи виділяє такі складники: 1) збирання необхідних матеріалів; 2) вибір моменту призначення експертизи; 3) визначення предмета судової експертизи; 4) формулювання запитань експерту; 5) вибір експертної установи або експерта. Автор висновує, що «орган досудового розслідування повинен організаційно і тактично правильно підготуватися до призначення експертизи для того, щоб експерт міг найбільш повно і в короткий термін дати висновок із питань, поставлених перед ним» [4, с. 236–237]. Типові рекомендації більшості науковців слідчому для призначення окремих видів судової експертизи у загальному контексті можна звести до таких положень: 1) матеріали, надані експертові для дослідження, мають бути достатні за кількістю і якістю; 2) усі речові докази та відібрані зразки, призначені для експертного дослідження, необхідно процесуально оформити й упакувати для транспортування; 3) питання, що ставляться перед експертом, не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта; 4) питання експерту формулюються з лексичною та логічно точністю; 5) для уточнення питань і визначення обсягу матеріалів, необхідних для проведення експертизи, можна звернутись за допомогою до спеціаліста.

Ці вимоги фактично стосуються організаційно-тактичного компонента слідчої діяльності, що в теорії криміналістики закономірно пов'язується із слідчою ситуацією, яка характеризується багатьма складниками, зміст та співвідношення яких визначає конкретні умови призначення судової експертизи слідчим у певний момент розслідування. Із плином часу конкретна ситуація змінюється, і слідча ситуація в момент призначення судової експертизи не тільки з позицій інформаційного наповнення доказової бази може суттєво відрізнитись від ситуації на момент оцінки висновку експерта. До того ж дослідження, оцінка та перевірка висновку експерта судом у теорії судової експертизи вважається завершальним етапом процесу проведення судової експертизи [5, с. 303]. Спираючись на викладені міркування, хочемо звернути увагу на питання екстраполяції слідчої ситуації на ситуацію судового розгляду.

Ю. М. Мирошніченко в результаті докладного аналізу наукових концепцій висновує про те, що ситуації судового розгляду включають

компоненти психологічного, процесуального й тактичного, матеріального й організаційно-технічного характеру [6, с. 91]. Але змістове їх наповнення не буде однаковим із слідчими ситуаціями. На думку автора, судова ситуація формується під впливом низки об'єктивних та суб'єктивних факторів [7, с. 183]. До об'єктивних, тих, які впливають на стан судової ситуації, відносять: кримінально-правову кваліфікацію досліджуваної події, що визначає предмет доказування у кримінальному провадженні; наявність доказів, їх характер та якість; ставлення підсудного до висунутого проти нього обвинувачення; кількість осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності; обсяг обвинувачення (кількість епізодів злочинної діяльності); протидію встановленню істини з боку сторін, а іноді й потерпілого, свідків та інших осіб; наявність у розпорядженні суду необхідних сил, засобів, часу й можливості їх використання оптимальним способом. До суб'єктивних факторів належать: психологічний стан та особливості осіб, які беруть участь у судовому провадженні; практичний досвід; активність суду, спрямована на зміну ситуації у сприятливому для судового розгляду напрямі; наслідки помилкових дій сторін і суду тощо. Отже, оцінка тактичного компонента конкретного висновку/ів експерта/ів або прийняття рішення про призначення судової експертизи суддею/судом, що зумовлена більш широким колом умов ситуації, буде відрізнятись від оцінки слідчим.

Певну типовість підходів до оцінки судом висновків експертів можна проілюструвати практикою судового розгляду, наприклад, у справах про дорожньо-транспортні пригоди.

Так, показовою в цьому сенсі є справа з обвинувачення гр. К. у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК України [8]. Обвинувачений не визнав своєї винуватості у вчиненому ДТП. Доводи останнього з приводу того, що причиною виникнення ДТП слід вважати виключно дії пішохода, який порушив Правила дорожнього руху (ПДР), вибігши на проїжджу частину в недозволеному місці, судами першої, апеляційної і касаційної інстанцій були не прийняті до уваги, зокрема через невизнання належним доказом висновок експерта № СЕ-189/126/-20/8184-ІТ/604-А від 21.12.2020 року, наданий стороною захисту. Під час оцінки висновку експерта суд першої інстанції відзначив, що «в дослідницькій частині цього висновку для вирішення питання про наявність або відсутність у водія технічної можливості уникнути наїзду на пішохода було взято за величину відстань, на якій знаходився автомобіль марки «Geely МК Cross» від місця наїзду на пішохода в момент виходу пішохода на проїжджу частину, виходячи з показів виключно обвинуваченого, тоді як у дослідницькій частині іншого висновку комплексної судової автотехнічної експертизи № 494-А від 05.11.2020 року моментом виникнення небезпеки для руху водія ОСОБА_6 був визначений з урахуванням як показів обвинуваченого, так і показів потерпілої, свідка О., даних слідчих

експериментів, проведених за участю обвинуваченого, свідка, а також технічних експертиз, даних, які містяться у протоколі огляду місця події. Тобто обсяг вихідних даних, які використовувались під час проведення комплексної судової автотехнічної експертизи № 494-А, що була проведена під час судового розгляду з ініціативи сторони обвинувачення, був складений за наявності більш широкого спектра вихідних даних. Висновок комплексної судової автотехнічної експертизи № 494-А від 05.11.2020 року щодо наявності технічної можливості водія уникнути наїзду на пішохода був складений на підставі дослідження можливості водія уникнути зіткнення саме з моменту появи пішохода на проїжджій частині з урахуванням відстані та швидкості, з якою мав рухатися пішохід, що свідчить про те, що водій об'єктивно був спроможний виявити появу цього пішохода на проїжджій частині з урахуванням пори доби, хорошої видимості та відсутності для цього перешкод» [8]. Отже, за основу в якості належного доказу у справі був взятий той висновок експерта, який був складений уже під час судового розгляду з урахуванням більш широкого обсягу вихідних даних та в частині визначення моменту небезпеки для водія узгоджувався з іншими джерелами доказів.

Хочемо підкреслити, що таку практику оцінки ініційованих за клопотанням захисника висновків судової автотехнічної експертизи щодо причини виникнення ДТП можна вважати типовою. Адже вихідні дані для їх проведення надаються здебільшого тільки стороною захисту або спираються на визнані в подальшому недостовірними показання свідків сторони захисту.

Так, наведемо ще один приклад. Кіцманським районним судом Чернівецької області розглядалась справа з обвинувачення гр. О. в тому, що, керуючи у стані алкогольного сп'яніння автомобілем, рухаючись по другорядній дорозі, він порушив п. 1.5, підпункти «б», «д», п. 2.3, пп. «а» п. 2.9, пункти 10.1, 16.11, пп. «а» п. 31.4.5, пп. «б» п. 31.4.5 ПДР, допустив зіткнення транспортних засобів. Гр. О. також залишив постраждалих від ДТП без допомоги та зник з місця події, внаслідок цих дій настала смерть водія мотоцикла, а його пасажирці було заподіяно тяжкі тілесні ушкодження [9]. «Суд взяв до уваги результати інженерно-транспортної експертизи – висновку № 179/21-29 від 04.10.2021 року, – проведеної експертом Чернівецького відділення Київського науково-дослідного інституту судових експертиз та деякі інші експертизи (судово-токсикологічні, судово-медичні експертизи) як такі, що проведені на підставі встановлених достовірних вихідних даних та повністю узгоджені по змісту із показаннями свідків та іншими належно здобутими доказами по справі. Вони є повними, із наданням чітких відповідей на поставлені запитання та науково обґрунтованими, тому суд бере їх до уваги як доказ доведеності вини підсудного. Водночас суд відхиляє висновок експерта за результатами проведення інженерно-транспортної експертизи № 201/21-29 від 06.12.2021 року, проведеної

експертом Чернівецького відділення Київського науково-дослідного інституту судових експертиз, наданий стороною захисту та критично ставиться до вказаного висновку, оскільки він виконаний на підставі не досить обґрунтованих та суперечливих вихідних даних про ДТП, що були надані стороною захисту, які не були достовірно встановлені під час досудового розслідування відповідно до норм КПК України, не відповідають встановленим відповідно до закону доказам у справі та фактичним обставинам справи, що має велике значення для встановлення істини у справі» [9]. Отже, фактично суд досліджує висновки у сукупності, послідовно в ході судового розгляду. Показання осіб, зокрема й експертів, які викладають порядок та обставини розвитку подій на користь обвинуваченого, оцінюються також на предмет їх неупередженості. Більше того, порушення правил іншим учасником дорожнього руху не означає, що водій був вправі ігнорувати дійсну дорожню обстановку, яка склалася, у тому числі й небезпеку, що виникла внаслідок порушення ПДР іншим учасником. У рішенні по справі «О'Галлоран та Франціс проти Сполученого Королівства» від 29.06.2007 року [10] Європейський суд з прав людини у складі його Великої палати постановив, що ті, хто реалізували своє право володіти автомобілями та їздити на них, тим самим погодились нести певну відповідальність та виконувати додаткові обов'язки у правовому полі. Тому у справах про ДТП спектр вихідних даних для проведення судової експертизи повинен бути достатнім для встановлення причинно-наслідкового зв'язку наслідків ДТП із порушеннями конкретних вимог ПДР зі сторони водія.

Щодо експертного рівня. Оцінці підлягає змістовий компонент висновку експерта, що безпосередньо пов'язаний зі структурною організацією документа. В. Д. Юрчишин визначає потребу розрізняти логічну структуру висновку експерта та структуру висновку експерта як процесуального документа [11, с. 138]. Щодо логічної структури висновку експерта науковці ведуть мову про три компоненти, які подаються у формі силогізму: 1) загальне правило або наукове положення, з якого виходив експерт (так звана «велика посилка»); 2) конкретні дані про досліджуваний об'єкт – ознаки, вихідні дані («менша посилка», або аргумент); 3) умовивід [12, с. 158]. Умовиводом стає по суті логічний висновок, що випливає з поєднання великої та меншої посилок, і є результатом експертного дослідження – відповіддю експерта, що містить у собі нове знання. Як зазначав Ю. М. Орлов, структура експертного висновку повинна дозволяти відстежити логіку переходу від вихідних даних до кінцевого результату, що є основою для процесуальної оцінки доказу.

Єдиної, чітко визначеної позиції на рівні закону щодо структури висновку експерта як процесуального документа немає. Відповідно до положень ст. 102 КПК України у змісті висновку експерта обов'язково повинні міститись такі відомості: 1) коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, свідоцтво

про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта) та на якій підставі була проведена експертиза; 2) місце і час проведення експертизи; 3) хто був присутній під час проведення експертизи; 4) перелік питань, що були поставлені експертові; 5) опис отриманих експертом матеріалів та які матеріали були використані експертом; 6) докладний опис проведених досліджень, у тому числі методи, застосовані у дослідженні, отримані результати та їх експертна оцінка; 7) обґрунтовані відповіді на кожне поставлене питання; 8) факт попередження експерта про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків; 9) питання висунуті та розглянуті експертом у порядку експертної ініціативи; 10) підпис експерта [1]. В підзаконному акті – Інструкції про призначення та проведення судових експертиз (п. п. 4.12.–4.20) [13] ідеться про складники вступної, дослідницької та заключної частин висновків експерта. Не вдаючись до опису змісту вказаних положень цього підзаконного акта, відзначимо, що фактично формальна структурованість висновку не забезпечує відтворення всієї логічної послідовності, якою керувався експерт. По-перше, логічна послідовність, хід міркувань експерта, що лежить в основі отриманого результату, розміщується саме в дослідницькій частині висновку експерта. По-друге, невизначений, неконкретний характер заключної частини висновку автоматично зводить нанівець логіку дослідницької частини такого висновку.

Наведемо приклад зі справи № 541/1953/19 Октябрського районного суду м. Полтави, у якій невизнання судом результатів судових експертиз доказом покладено в основу виправдання декількох осіб, яким було пред'явлене обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 27, ч. 5 ст. 191 КК України [14]. На переконання суду аналіз висновків експертів № 90 від 25 травня 2019 року та № 118 від 14 червня 2019 року, на які сторона обвинувачення посилається як доказ заподіяння збитків державі від протиправної діяльності обвинувачених під час укладення та виконання договору про спільний обробіток земельної ділянки, не підтверджує факту їх заподіяння, оскільки зміст висновку № 90 свідчить про неможливість визначення їх розміру на підставі документів, що містяться в матеріалах цього кримінального провадження та були надані експерту для проведення досліджень, а висновок експерта № 118 визнаний судом недопустимим доказом, позаяк експертиза була проведена з недодержанням визначених законом процедур, без проведення необхідних експертом досліджень, а зроблений експертом висновок ґрунтується на припущеннях. В ході оцінки висновку судово-економічної експертизи суд визначає такі суттєві позиції [14].

По-перше, на вирішення експерту було поставлено питання щодо підтвердження висновків, викладених у довідці спеціаліста про результати

перевірки окремих питань виконання договору про спільний обробіток земельної ділянки. Аналогічну позицію висловив і Верховний Суд у постанові від 17 вересня 2019 року по справі № 243/2194/18.

По-друге, враховуючи роз'яснення, наведені у постанові Пленуму № 8 від 30 травня 1997 року та положення п. 1 ч. 5 ст. 69, ч. 1 ст. 101, п. 7 ч. 1 ст. 102 КПК України, п. 3 розд. VI Інструкції про призначення та проведення судових експертиз, видається, що висновок експерта № 118 у вищенаведеній частині експертного дослідження (про встановлення розміру збитків держави) є неясним, оскільки відповіді експерта по двох питаннях містять умови, за яких збитки можуть підтверджуватись (а за відсутності таких умов – не підтверджуватись), тобто відповіді експерта містять припущення, замість чіткої, конкретної відповіді на поставлені запитання.

По-третє, додаткова судова економічна експертиза повинна була містити інформацію про попередні експертизи, проведені по цьому кримінальному провадженню; чого у змісті висновку дотримано не було, незважаючи на те, що обидві експертизи були проведені одним і тим же експертом.

По-четверте, висновки по економічній експертизі можуть бути здійснені експертом лише на підставі дослідження первинних документів та звітності (а не лише звітності), за відсутності у експерта первинних документів така експертиза та її висновки не можуть вважатись обґрунтованими. Обґрунтовуючи цю позицію, суд зазначив, що «разом з документом про призначення експертизи (залучення експерта) експерту слід було надати документи бухгалтерського та податкового обліку, які містять вихідні дані для вирішення поставлених питань (прибуткові та видаткові накладні, податкові накладні, ордери, звіти матеріально відповідальних осіб, картки складського обліку, касові книжки, матеріали інвентаризації, акти ревізій, табелі, наряди, акти приймання виконаних робіт, трудові договори, розрахункові платіжні відомості, виписки банку, платіжні доручення і вимоги, договори тощо). Експерт взагалі не проводив дослідження шляхом перевірки підтвердження запитуваних показників первинними документами з матеріалів справи, натомість обмежився математичними розрахунками з вихідних даних, які були сформульовані у вигляді умов, а саме: «за умови, що: ...» (фактично припущення), що, на переконання суду, є неправильним та може свідчити про відсутність достатніх, належних та допустимих доказів, які б дозволили експерту стверджувати про, наприклад, заниження прибутку від спільної діяльності, заподіяння збитків тощо».

Цей приклад демонструє ситуацію, коли сумніви суду, викликані недоліками у висновку судового експерта, недотриманням логічності змісту або процесуальної форми висновку, неможливо подолати під час допиту експерта. Тому стороні обвинувачення потрібно виважено оцінювати наявну сукупність доказів з тим, щоб відсутність у окремому кримінальному провадженні

певного висновку експерта не стала перешкодою для встановлення судом об'єктивної істини, повного й неупередженого дослідження всіх обставин кримінального провадження.

Висновки. На підставі вищенаведеного можна говорити про потребу алгоритмізації процесу оцінки висновку судового експерта, в основу якої ми вважаємо можливим покласти структурний поділ висновку на вступну, дослідницьку та заключну частину.

Під час аналізу вступної частини висновку судового експерта основна увага повинна приділятися оцінці відповідності її оформлення вимогам нормативно-правових актів, а також дотриманню організаційно-тактичних та процесуальних вимог. Така оцінка тактичного компонента висновку охоплює аналіз широкого кола умов не тільки слідчої, а і судової ситуації. Якщо визначаються неточності або прямі порушення процесуального порядку призначення та проведення судової експертизи, то суб'єкт оцінки повинен конкретизувати порушення з використанням конкретної статті та пункту нормативно-правового акта з питань судово-експертної діяльності або КПК України.

У дослідницькій частині оцінці підлягає відповідність змісту методикам проведення певних судових експертиз, застосованим експертом під час проведення дослідження, іншим встановленим вимогам законодавства та судової практики. Здатність судового експерта до критичного мислення та поєднання апробування новітніх методів і засобів роботи з доказами з їх адаптацією до практики професійної діяльності є запорукою визнання дослідницької частини висновку науково обґрунтованою.

Оцінка заключної частини повинна охоплювати перевірку відповідності висновків експерта фактичним результатам дослідження, а також поставленим перед експертом питанням та завданню експертизи. Крім того, суб'єкт оцінки визначає відповідність відповідей експерта у висновку іншим зібраним доказам, при цьому якщо для проведення експертизи використовувались докази, здобуті з порушенням процесуального законодавства, то висновок експерта не буде використаний як доказ (постанова Верховного Суду від 30 травня 2018 року [15]). Сучасна практика оцінки та використання висновків експерта у кримінальному процесі потребує подальшого наукового розроблення в контексті впровадження раціональних форм організації праці та управління експертною роботою.

Перелік використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. Київ : «Центр учбової літератури», 2013. 544 с.

3. Дуфенюк О. М. Експертиза у кримінальному провадженні за законодавством України та Польщі: порівняльне дослідження : монографія. Львів : ЛьвівДУВС, 2018. 272 с.
4. Тимчишин А. М. Спеціальні знання у кримінальному процесі України: теорія і практика : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Кропивницький, 2023. 438 с.
5. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : В деле, 2015. 560 с.
6. Мирошниченко Ю. М. Криміналістичне забезпечення судового провадження: теоретичні основи та прикладні аспекти / за ред. проф. А. Ф. Волобуєва. Ужгород : РІК-У, 2023. 456 с.
7. Мирошниченко Ю. М. Природа та зміст судової ситуації. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2022. Вип. 14 (26). С. 181–187.
8. Провадження № 1-кп/714/10/22. Вирок Герцаївського районного суду Чернівецької області від 12 грудня 2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107789936>.
9. Провадження № 1-кп/718/141/21. Вирок Кіцманського районного суду Чернівецької області від 16 травня 2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104306660>
10. «О'Галлоран та Франціс проти Сполученого Королівства» від 29.06.00 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=00117697&filename=CASE%20OF%20O%27HALLORAN%20AND%20FRANCIS%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D%20by%20the%20COE%20Human%20Rights%20Trust%20Fund.pdf&logEvent=False>.
11. Юрчишин В. Д. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Івано-Франківськ, 2007. 226 с.
12. Дементьєв М. Умови та критерії достовірності висновку експерта. *KELM*. № 6(42). 2021. С. 155–159. URL: <https://kelmczasopisma.com/public/ua/viewpdf/7285>.
13. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз, яка затверджена наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 8 жовтня 1998 року із змінами, внесеними згідно з наказами Міністерства юстиції № 144/5 від 30 грудня 2004 року, № 59/5 від 10 червня 2005 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.
14. Справа № 99403838. Вирок Жовтневого районного суду м. Полтави від 6 вересня 2021 р. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/99403838/>
15. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 30 травня 2018 року у справі № 369/12025/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74551403>.

References:

1. Criminal Procedural Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 4651-VI of April 13, 2012. (2012). Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Criminal Procedural Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 4651-VI of April 13, 2012. (2012). Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Kovalenko, V. V., Udalova, L. D., & Pysmennyi, D. P. (Eds.). (2013). *Kryminalnyi protses: Pidruchnyk [Criminal process: Textbook]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury.
4. Dufeniuk, O. M. (2018). *Ekspertryza u kryminalnomu provadzhenni za zakonodavstvom Ukrainy ta Polshchi: Porivnialne doslidzhennia [Expert examination in criminal proceedings under the legislation of Ukraine and Poland: A comparative study]*. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs.
5. Tymchyshyn, A. M. (2023). *Spetsialni znannia u kryminalnomu protsesi Ukrainy: Teoriia i praktyka [Special knowledge in the criminal process of Ukraine: Theory and practice]* (Doctoral dissertation). Kropyvnytskyi.

6. Shcherbakovskyi, M. H. (2015). Provedennia ta vykorystannia sudovykh ekspertyz u kryminalnomu provadzhenni: monohrafiia [Conduct and use of forensic examinations in criminal proceedings: Monograph]. Kharkiv: V dele.
7. Myroshnychenko, Yu. M. (2023). Kryminalistychne zabezpechennia sudovoho provadzhennia: Teoretychni osnovy ta prykladni aspekty [Forensic support of judicial proceedings: Theoretical foundations and applied aspects] (A. F. Volobuiev, ed.). Uzhhorod: RIK-U.
8. Hertsaiivskyi District Court of Chernivtsi Region. (2022, December 12). Verdict in case No. 1-kp/714/10/22. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107789936>.
9. Kitsman District Court of Chernivtsi Region. (2022, May 16). Verdict in case No. 1-kp/718/141/21. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104306660>.
10. European Court of Human Rights. (2007, June 29). O'Halloran and Francis v. the United Kingdom. Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=00117697>.
11. Yurchyshyn, V. D. (2007). Vysnovok eksperta yak dzherelo dokaziv u kryminalnomu protsesi Ukrainy [Expert opinion as a source of evidence in the criminal procedure of Ukraine] (Candidate's thesis). Ivano-Frankivsk.
12. Dementiev, M. (2021). Umovy ta kryterii dostovirnosti vysnovku eksperta [Conditions and criteria for the reliability of expert opinion]. KELM, 6(42), 155–159. Retrieved from: <https://kelmczasopisma.com/public/ua/viewpdf/7285>.
13. Ministry of Justice of Ukraine. (1998, October 8). Instructions on the appointment and conduct of forensic examinations (Order No. 53/5 with amendments). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.
14. Zhovtnevyi District Court of Poltava. (2021, September 6). Verdict in case No. 99403838. Retrieved from: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/99403838/>.
15. Supreme Court of Ukraine, Criminal Cassation Court. (2018, May 30). Ruling in case No. 369/12025/15-k. Retrieved from: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74551403>.

Дата надходження статті: 31.09.2025

Дата прийняття статті: 30.10.2025

Опубліковано: 05.12.2025

